

جایگاه اهل بیت (ع) در میان متصوفه شبه قاره گفتگو با رهبران صوفیه اهل سنت دوستدار اهل بیت

چکیده

گروهی از صوفیان اهل سنت شبه قاره به دوازده امام (ع) اعتقاد داشته و محبت اهل بیت را شرط ایمان می دانند. آنان در طول سال و در ایام شهادت ائمه اطهار (ع) مراسم عزاداری برگزار می کنند؛ اما علی رغم محبت، با معارف ایشان آشنایی نداشته و نمی توانند با جریان های انحرافی سلفی و افراطی که با حمایت کشورهای عربی در حال نفوذ میان نسل جوان آنان است، به مقابله بپردازند که این مسئله سبب کم شدن جمعیت صوفیان محب اهل بیت در این منطقه است.

فصل نامه «معرفت شیعه» با برخی از رهبران این جریان ها پیرامون جایگاه اهل بیت در میان آنها به گفتگو نشست است. در این گفتگو به جایگاه اهل بیت به عنوان شرط اصلی ایمان اشاره شده و علاوه بر آشنایی با شعائر دینی و مذهبی صوفیان در ایام شهادت و ولادت اهل بیت، به بُعد معارفی و مرجعیت علمی ائمه (ع) نیز اشاره شد و بر تقویت این مسئله در میان صوفیان شبه قاره تأکید گردید.

کلیدواژه ها: صوفیه، اهل سنت، دوستدار اهل بیت، شبه قاره

مقدمه

بیشتر اهل سنت هندوستان طریقتی یا صوفی مسلک هستند. معادل صوفیه در ادبیات شیعی، عرفان می باشد و تفاوت عمده تصوف در اهل سنت و شیعه، آن است که تصوف در میان اهل سنت، موجب به حاشیه رفتن شریعت نمی شود و جالب آنکه بسیاری از رهبران صوفی سنی، از فقهای بزرگ هستند. برخلاف شیعه که گاه طریقت و تصوف موجب به محاق رفتن شریعت شده و معمولاً رهبران و اقطاب صوفیه در شیعه افراد جاهل و نسبت به آموزه ها و تعالیم دینی، ناآگاه هستند.

صوفیان اهل سنت گروه های مختلفی دارند که چهار طریقت نقشبندیه، قادریه، چشتیه و سهروردیه در منطقه شبه قاره حضور پررنگ تری داشته که معمولاً در میان سلسله اقطاب آنان، نامی از اهل بیت (ع) نیز دیده می شود. اما گروهی از صوفیان و اهل طریقت این منطقه هستند که عملاً به دوازده امام اعتقاد دارند و محبت اهل بیت (ع) را جزء ایمان دانسته و ایمان بدون محبت ایشان را با کفر مترادف می دانند. از نگاه آنان اهل بیت در امام علی، حضرت فاطمه زهرا، حسنین و سایر ائمه (ع) خلاصه می شود.

این گروه در طول سال، مراسم های بزرگداشت و مراسمی ایام شهادت ائمه (ع) را برگزار می کنند و در ایام محرم به جای ده روز، دو ماه کامل به عزاداری پرداخته و لباس سیاه به تن می کنند. اما علی رغم محبت و عظمتی که برای اهل بیت (ع) قائل اند، ولی

نسبت به آموزه‌های آنان آشنایی چندانی ندارند. مهم‌ترین دغدغه فکری آنان این است که جریان‌های سلفی و افراطی با حمایت‌های کشورهای عربی، در حال نفوذ در میان نسل جوان آنها هستند و ایشان به خاطر ناآشنایی با معارف ائمه اطهار(ع)، قدرت مقابله با این جریان‌ها را ندارند.

به گفته آنان، در حالی که در گذشته تعداد صوفیه اهل بیته در مناطق مختلف شبه قاره بسیار زیاد بود، اما امروز به سبب فعالیت بسیار جریان‌های افراطی از یک سو و ناآشنایی آنها با معارف اهل بیت(ع) از سوی دیگر، این مسئله رو به افول است. تاجایی که بر آن شدند گروهی از جوانان نخبه خود را به فراگیری معارف اهل بیت(ع) در حوزه‌های مختلف فقه، تفسیر، اخلاق و... تشویق و ترغیب کنند.

در سفر گروهی از رهبران صوفیه اهل بیته هند به ایران، ابراز ارادت آنان به آستان مقدس امام رضا(ع) و همچنین حضرت فاطمه معصومه (س) مثال زدنی و نشانگر این واقعیت بود که تا چه اندازه محبت و مودت اهل بیت(ع) و از آن بالاتر، معارف و آموزه‌های اهل بیت می‌تواند حلقه اتصال میان مسلمانان باشد.

حضور این گروه در قم، بهانه‌ای شد تا فصل نامه «معرفت شیعه»، پیرامون جایگاه و محبت اهل بیت(ع) مصاحبه‌ای را با برخی از آنان انجام دهد.

معرفت شیعه: ضمن تشکر از اینکه دعوت فصل نامه «معرفت شیعه» را برای این مصاحبه پذیرفتید، بحث را با این سؤال آغاز می‌کنید که اهل بیت (ع) چه جایگاهی در شبه قاره دارند و چه جریان‌هایی بیشتر نسبت به ایشان ارادت دارند؟

شبیبر علی وارثی: در شبه قاره هند هم مسلمان وجود دارد و هم غیرمسلمان. عموماً در بین مسلمانان فضا به گونه‌ای است که عظمت اهل بیت (ع) و ولایت را قبول دارند و به آنها احترام می‌گذارند. چراکه مسلمانان بر این باورند که اهل بیت نزدی ان پیامبر (ص) هستند و درود بر آنها فرستاده می‌شود.

جریانی که در بین آنها اهل بیت (ع) جایگاه خاصی دارند، جریان مشایخ اولیای الهی است. منظور از اولیای الهی، سادات و ذریه رسول الله (ص) هستند که از ایران، عراق و کشورهای دیگر به شبه قاره مهاجرت کردند و جمعیت زیادی در آنجا دارند. آستان‌ها و خانقاه‌های قدیم که در هندوستان وجود دارد، توسط برخی از این اولیا ایجاد شده است. بزرگ‌ترین این اولیا «خواجه اجمیری» است. لازم است دوباره تأکید

کنم که در بین مشایخ، صوفیه و علما عظمت اهل بیت (ع) بسیار بالاست. بدون اهل بیت (ع) اسلام فردی ارزش ندارد. در نگاه صوفی‌های کرام در شبه قاره هند، بدون اهل بیت (ع) ایمان انسان کامل نیست و محبت آنان و به خصوص محبت مولا امیرالمؤمنین (ع) میزان نفاق و ایمان است.

حال چگونه بدانیم که چه کسی منافق است و چه کسی مؤمن؟ ما از سیره صحابه حدیث داریم وقتی که آنها از مکه مهاجرت کردند و به مدینه آمدند، اصحاب پیامبر (ص) برای تشخیص دادن اینکه چه کسی مؤمن است و چه کسی منافق، با ذکر علی بن ابیطالب (ع) آن را تشخیص می‌دادند. به این صورت که وقتی ذکر امیرالمؤمنین (ع) می‌شد، اگر کسی خوشحال می‌شد، مؤمن بودن او ثابت شده و اگر می‌دیدند که چهره فرد درهم کشیده شده و

ناراحت می‌شد، دلیل بر این بود که او منافق است. لذا جایگاه اهل بیت (ع) در بیان مشایخ صوفیه کرام بسیار بالاست.

سید شاه حسین: بدون محبت اهل بیت (ع) انسان ایمان نداشته و مؤمن نیست و بلکه بالاتر، اساساً اسلام او پذیرفته نیست. به بیان دیگر، اگر فردی محبت اهل بیت (ع) را در دل نداشته باشد، ادعای مسلمان بودن او اصلاً قبول نیست. این جایگاه برای اهل بیت (ع) در همه جوامع وجود داشته و در آن شکی وجود ندارد. پیامبرگرمی اسلام دو چیز را برای ما به جا گذاشتند؛ یکی قرآن و دیگری اهل بیت (ع). قرآن و اهل بیت (ع) روی چشمان ما قرار دارند. اگر یک نفر مدعی است که جزو امت رسول الله (ص) است، اما یکی از این دو یادگار پیامبر (ص) را رها کند، دیگر جزو امت پیامبر (ص) نیست و ادعای اسلامش نیز پذیرفته نیست. اسلام دین اخلاص و دین محبت است؛ پیام اسلام برای همه مذاهب و برای کل دنیا چیزی جز همین محبت نیست. خانواده رسول الله (ص) که نماینده آن حضرت در جامعه بشری هستند، برای ما اهمیت دارند. خداوند متعال نیز نسبت به موضوع اهل بیت (ع) و

خانواده ایشان جایگاه خاصی را قائل است. در حوادث تاریخی اسلامی مانند جنگ بدر و یایا که کربلا هم جایگاه با ارزش اهل بیت (ع) دیده می‌شود.

معرفت شیعه: مراسمی که در تکریم اهل بیت (ع) برگزار می‌شود بیشتر در چه مراکزی است؟ آیا در امامبارهاست یا در مساجد و خانقاه‌هاست؟ و این مراسم چه برنامه‌هایی را شامل می‌شود؟

شیرعلی وارثی: تکریم اهل بیت (ع) در کل شبه قاره در هر خانقاه صوفی که بریلویه^۱ و

۱. مکتب بریلوی در هندوستان برخلاف کشورهایمانند پاکستان تا حدودی در تقابل با جریان صوفیه اهل بیته قرار دارد. اختلافات آنان در مسائلی مانند فسق معاویه و ایمان حضرت ابوطالب و همچنین شعائری مانند سینه‌زنی و مراسم نوحه‌خوانی برای اهل بیت (ع) است.

دیوبندیه رخنه نکرده باشند به طور کامل برگزار می شود. این مراسم و محافل هم شامل ایام ولادت ائمه اطهار (ع) شده و هم در شهادت ایشان برگزار می شود. همچنین در ایام ولادت مثلاً در سیزدهم رجب یا هجدهم ذی الحجه که روز عید غدیر باشد، نذورات عمومی برای هزاران و بلکه صدها هزار نفر پخش می شود. در خانقاه و آستانه خواجه اجمیر در کل هندوستان (بلکه در شبه قاره هند) این مراسم وجود دارد.

شما می بینید که در مرکزی ترین خانقاه در شبه قاره هند (خانقاه خواجه معین الدین چشتی در اجمیر) که نه فقط به صوفی های سنی، بلکه به عموم سنی های شبه قاره هند و حتی به هندوها تعلق دارد، همه این مراسمات برگزار می شود. هر ساله برنامه جشن عید غدیر، جشن مولود حرم در سیزدهم رجب، جشن تولد حضرت ابوطالب (ع)، جشن تولد حضرت زینب (س) و... در خانقاه آستانه خواجه اجمیری برپاست.

با فرارسیدن ماه محرم، محفل سماع تعطیل می شود و تقریباً تمام آستانه سوگوار و عزادار می شوند. این برنامه، از آنجاکه در مرکزی ترین مکان صوفیه برگزار می شود، نشانگر ارادت داشتن اهل سنت به اهل بیت (ع) است. همچنین سلسله های دیگری نیز وجود دارند که برنامه های مشابهی دارند؛ از جمله سلسله وارثیه در شمال هند نزدیک لکنه که پیروان «وارث علی شاه» از ذریه امام موسی کاظم (ع) متوفی سال ۹۰۵ قمری هستند. در خانقاه آنان نیز در ایام شهادت ها، محفل سماع تعطیل است و برنامه عزاداری برای اهل بیت (ع) و نیز پخش تبرکات و نذورات در بین عزاداران برقرار است. غیر از این، در دهلی نیز در خواجه نظام الدین اولیا و قطب الدین بختیار کاکلی هم سوگواری انجام می شود؛ ذکر فضایل اهل بیت (ع) برپا شده و نذری داده می شود. این برنامه ها در همه محافل و خانقاه ها برگزار می شود.

اگر مثال دیگری بخواهم بزنم، می توانم به خانقاهی به نام «مکان پور» در نود کیلومتری شهر لکنه اشاره کنم. در آنجا قبر بدیع الدین قادری است که به او «شاه مدار العالمین» می گویند. در این خانقاه نیز همه برنامه هایی که در بالا گفته شد اعم از عزاداری و سوگواری و محافل قصیده خوانی برای اهل بیت (ع) انجام می شود. خانقاه دیگری نیز در شمال هند به نام «شاه نیازی» وجود دارد که در آنجا آنقدر احترام به اهل بیت (ع) و عشق به ایشان عیان است که مراجعه کنندگان هر چه دارند برای موالیان مولا امیر المؤمنین (ع) و سیدالشهدا (ع) هدیه می کنند و نذری می دهند. در آنجا به نام سیدالشهدا (ع) طلا هم هدیه داده می شود.

در جنوب هند در خانقاه «گیسودراز» و نیز خانقاه جنیدیه و نیازیه نیز همین برنامه‌ها وجود دارد و اجرا می‌شود. در خانقاه چشتیه در گجرات، سادات لباس سبزی می‌پوشند؛ در خانقاه جنیدیه دو سال است که «حجره الصلاة النبی» تأسیس کرده‌اند که در آنجا بدون یک ثانیه توقف ذکر صلوات بر پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) طنین انداز است.

معرفت شیعه: همه آنچه تاکنون گفته شد پیرامون محبت اهل بیت (ع) بود؛ حال سؤال این است که آیا علاوه بر محبت، به مرجعیت علمی اهل بیت (ع) و رجوع به معارف آنها نیز توجه شده است؟ یا صرفاً نزد جریان‌های صوفی، محبت و دوست با ائمه (ع) ملاک است؟

شبیرعلی وارثی: در پاسخ به این سؤال باید گفت که متأسفانه خانقاه‌های سادات که در دلشان محبت اهل بیت (ع) جاری است، تمام برنامه‌های تکریم، تعظیم و بزرگداشت ایشان را دارند؛ اما در بُعد علمی ضعیف هستند و در این زمینه برنامه‌ای ندارند. تاجایی که حتی یک مرکز علمی برای خود آنها، برای فرزندان صوفیه و برای اعضای خانقاه‌ها وجود ندارد. آنها حتی نسبت به اینکه کجا باید آموزش ببینند، سرگردان هستند. تالی فاسد این مسئله آن است که به دلیل نبود مرکز علمی و آموزشی، مولوی‌ها برای تعلیم به مدارس دیگری روند و در آنجا جذب می‌شوند. مشکل

اینجاست که در آن مدارس اساساً ذکر اهل بیت (ع) وجود ندارد و پس از اتمام دوره و مشغول شدن در مساجد عموم اهل سنت، چون یاد نگرفته‌اند در مورد اهل بیت (ع) سخن بگویند، لذا ذکری از ایشان به میان نمی‌آورند. تنها مسئله‌ای که از آن اطلاع دارند، این است که اهل بیت (ع) به خاندان رسول الله (ص) منتسب هستند و باید به آنها احترام بگذارند.

خلاصه اینکه هیچ‌کدام از صوفی‌های سادات، مرکز علمی نداشته و ندارند و این بحران بزرگی است که صوفیان سادات هند با آن مواجه‌اند. لذا لازم است مرکزی علمی برای آنها تأسیس شود که البته بحث دیگری را می‌طلبد. البته اخیراً خانقاه جنیدیه در ایالت کارناتاکا، سمینارهایی را با موضوع جایگاه اهل بیت (ع) برگزار می‌کند که در آن برخی مفاهیم علمی مطرح می‌شوند و صرفاً در همین اندازه است.

حال در پاسخ به این پرسش که آیا صوفیه از اهل بیت (ع) برای خود فقه و کلام گرفته‌اند و یا به طور کلی علوم اهل بیت (ع) محور تعالیم دریافتی آنها باشد، می‌گوییم خیر؛ چنین چیزی تاکنون صورت نگرفته و در حال انجام هم نیست.

معرفت شیعه: حال که همه ما اهل بیت (ع) را به عنوان نقطه اتصال بین مذاهب پذیرفته‌ایم، راهکارهای تقریب بین شیعیان و جریان‌های صوفی اهل بیته را چه می‌دانید؟

شبیرعلی وارثی: خانقاه خواجه معین‌الدین چشتی در اجمیر، قدر مشترک حقیقی میان شیعه دوازده امامی و صوفی اهل بیته است. هر دو در شدت حبّ به اهل بیت (ع) با هم مشترک هستند و می‌توانند همین محبت را قدر مشترک قرار بدهند. شیعیان برنامه‌های بسیار زیاد و متنوعی در بزرگداشت اهل بیت (ع) برگزار می‌کنند و می‌توانند صوفی محبّ اهل بیت (ع) را به مجالس ذکرایشان دعوت کنند. این صوفی‌ها می‌توانند در مجالس شیعه، در جشن‌ها و اعیاد حضور داشته و حتی سخنرانی کنند؛ زیرا ذکر اهل بیت (ع) برای هر دو محور قرار خواهد گرفت. اما اگر منظور غیر از این باشد، به عنوان مثال سمیناری با موضوع جایگاه علمی اهل بیت (ع) برگزار شود، درست است که شیعه حرف برای گفتن دارد و حتی دیگران هم می‌توانند حرف بزنند؛ اما صوفی که هیچ تعلیمی ندیده و کار علمی نکرده است از چه می‌تواند حرف بزند؟ چون صوفی در آن حد از لحاظ علمی پخته نیست و از نظر علمی ارتقا پیدا نکرده است که سخنوری کند. لذا محور تعامل اگر ذکر و محبت اهل بیت (ع) باشد، می‌توان در راه تقریب و نیز قوی کردن ارتباط قدم برداشت.

گزارش فراتحلیلی از مطالعات غرب در مورد انقلاب اسلامی ایران با تکیه بر پروژه «انقلاب چه کسانی؟ تأثیر انقلاب ۱۹۷۹ ایران بر اسلام‌گرایی سنی»

| ۱۰۳ |

محمد رضا حضوربخش^۱

چکیده

از جمله پژوهش‌های در حال انجام درباره انقلاب شیعی ایران و تأثیر آن بر اسلام‌گرایی سنی، پروژه‌ای با عنوان «انقلاب چه کسانی؟ بازشناسی تأثیر انقلاب ۱۹۷۹ ایران بر اسلام‌گرایی سنی» است. بررسی سوابق پژوهشی تیم تحقیق پروژه، بیانگر گرایش مطالعاتی آنها به خاورمیانه و به ویژه مطالعه مسائل داخلی کشورهای نظیر ایران، سوریه و لبنان می‌باشد. اعضای تشکیل دهنده این تیم عبارتند از: توبی متیسن، استاد رشته سیاست تطبیقی و روابط بین‌الملل با تمرکز بر مسائل خاورمیانه؛ رافائل لافورکه محور پژوهش‌های خود را بر «تغییر ماهیت اسلام‌گرایی سنی در خاورمیانه، با تمرکز ویژه بر شام» بنا نهاده است و محمد عطایی که مدرک دکترای او در رشته تاریخ از دانشگاه ماساچوست می‌باشد و علایق پژوهشی او شامل انقلاب ۱۹۷۸-۱۹۷۹ ایران، سیاست خارجی ایران، جنبش‌های اسلامی، سیاست فراملی شیعه و فرقه‌گرایی است.

اندیشکده Henry Luce Foundation با همکاری دانشکده اقتصاد و علوم سیاسی لندن^۲، مسئولیت پشتیبانی این طرح پژوهشی را پذیرفته‌اند. طبق نتایج به دست آمده از این پروژه تا کنون، انقلاب اسلامی ایران عالمان و گروه‌های اسلام‌گرا و برجسته اهل سنت را تحت تأثیر قرار داده است. این پروژه در حال حاضر به اتمام نرسیده است و تمام موارد بیان شده در بخش توصیفی و آنچه «هست» قرار دارد.

کلیدواژه‌ها: انقلاب اسلامی ایران، اسلام‌گرایی سنی، توبی متیسن، رافائل لافور، محمد عطایی

۱. پژوهشگر مطالعات اسلامی در آکادمی بین‌الملل و دانش‌آموخته دکترای کلام از دانشگاه قم.

m.hozoor@gmail.com

2. The London School of Economics and Political Science.